

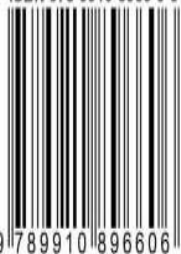

M.A.XOLIKOVA

**TAKRORIY EKIN SIFATIDA
EKILAYOTGAN SOYA NAVLARIDA
FIZIOLOGIK, BIOKIMYOVIY VA
MORFO-XO'JALIK BELGILARINING
NAMOYON BO'LISHI**

ISBN 978-9910-8966-0-6

9 789910 896606

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

M.A.XOLIKOVA

**TAKRORIY EKin SIFATIDA
EKILAYOTGAN SOYA NAVLARIDA
FIZIOLOGIK, BIOKIMYOVIIY VA
MORFO-XO‘JALIK BELGILARINING
NAMOYON BO‘LISHI**

«Science and Innovation» nashriyoti
TOSHKENT-2024

UO‘K: 581.14+581.19:633.853.52

KBK: 42.1

X 74

M.A.Xolikova. Takroriy ekin sifatida ekilayotgan soya navlarida fiziologik, biokimyoviy va morfo-xo‘jalik belgilarining namoyon bo‘lishi. Monografiya — Toshkent: “Science and Innovation” nashriyoti, 2024.- 164 b.

Ushbu monografiya Takroriy ekin sifatida ekilayotgan soya navlarida fiziologik, biokimyoviy va morfo-xo‘jalik belgilarining namoyon bo‘lishiga oid eksperimentlar asosida yozilgan.

Ushbu monografiyadan fiziologlar, o‘simlikshunos olimlar, bakalavr, magistr talabalar va mustaqil tadqiqotchilar foydalanishlari mumkin.

Mas’ul muharrir : prof. V.B.Fayziyev

***Taqrizchilar: b.f.d., prof. I. J.Qurbanbayev,
b.f.d., prof. X. X.Matniyazova***

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ilmiy-texnik
Kengashining 2024 yil 29 oktyabrdagi 4-sonli bayonnomasi bilan
tasdiqlangan.*

ISBN 978-9910-8966-0-6

© M.A.Xolikova, 2024

© «Science and Innovation» nashriyoti, 2024

KIRISH

Jahonda aholi sonining ortib borish suratlari oqsilga boy bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini doimiy oshirib borishni taqozo etmoqda. Shu o'rinda, oqsilga boy qishloq xo'jaligi ekinlarning istiqbolli navlari yetishtiriladigan hududlarning tabiiy iqlim sharoiti, xususan tashqi muhitning stress omillariga moslashtirishda zamonaviy ilmiy usullardan foydalanishga alohida e'tibor qaratish dunyo hamjamiyati oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Shundan kelib chiqqan holda, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashda ekin maydonlariga soyaning hosildor, oqsil miqdori yuqori navlarini ekish, turli tuproq iqlim sharoitiga moslashtirish hamda fiziologik xususiyatlarini tadqiq qilish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Dunyo miqyosida soya o'simligi oqsil uchun eng ko'p yetishtiriladigan ekin bo'lib, so'ngi yillarda soyadan olinadigan mahsulotlarga bo'lgan talabning keskin ortishi tufayli ushbu o'simlik yetishtiriladigan maydonlar kengayib bormoqda. Shu o'rinda, kuzgi boshqoli don ekinlaridan bo'shagan yerlarga takroriy ekin sifatida soya navlarining turli tuproq-iqlim sharoitlariga moslashgan navlarini tanlab olish, ekish, morfoxo'jalik, fiziologik, biokimyoviy xususiyatlarini aniqlash, qimmatli xo'jalik belgilarini o'rganish, ko'paytirish, turli stress omillarga chidamli navlarni yaratish va turli ekologik hududlarda sinab ko'rish, ularning moslanuvchanlik mexanizmlarini va fiziologik asoslarini o'rganishga katta e'tibor berilmoqda.

Respublikamizda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda soyaning serhosil, oqsil miqdori yuqori bo'lgan navlarini ekish hamda hosildorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada respublika hududida soya o'simligi ekin maydonlari kengaydi va ushbu sohaga ixtisoslashgan yuzlab yangi fermer xo'jaliklari tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi farmonida

“mahalliy tuproq-iqlim va ekologik sharoitlariga moslashgan qishloq xo‘jalik ekinlarining yangi seleksion navlarini yaratish va joriy etish” vazifalari belgilangan. Ushbu vazifalardan kelib chiqib, ontogenez davri, fiziologik va biokimyoviy ko‘rsatkichlari ya‘ni, fotosintetik pigmentlar miqdori, oqsil hamda moy miqdori yuqoriligini aniqlash, morfo-biologik va xo‘jalik belgilarni korrelyativ bog‘liqligini baholash asosida istiqbolli navlar tanlab olish ilmiy ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 10 fevraldagi 105-son “Respublikada soya yetishtirish hajmlarini yanada ko‘paytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi , O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 23 oktyabrdagi PF-5853-son “O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasi” to‘g‘risidagi , O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi farmonlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PQ-106-son “Qishloq xo‘jaligi ekinlari urug‘chiligini yanada rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Dunyodagi yirik ilmiy muassasalar va oliy o‘quv yurtlarida soya (*Glycine.max* L.) o‘simligining morfologik, fiziologik, biokimyoviy xususiyatlari va qimmatli xo‘jalik belgilarini o‘rganish, serhosil soya navlarini yaratish, yashil massa va don hosildorligini oshirish hamda turli tuproq-iqlim sharoitlarida soya yetishtirish agrotexnologiyalarini ishlab chiqish bo‘yicha keng ko‘lamli tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Soya navlarining morfo-xo‘jalik, fiziologik va biokimyoviy xususiyatlari va qimmatli xo‘jalik belgilari xorijlik olimlar V.F. Figallo 2003; T. Hymowitz 2004; R. Nieuwenhuis, J. Nieuwelink 2005; M.W. Davey 2005; S. Caliskan, M.